

למידה מהבית: איך נעודד את השתתפות ומעורבות התלמידים?

מעבדת למידה מרחוק בפריפריה
מרץ-אפריל 2020 (זמן קורונה)

**"התפקיד שלנו השתנה. הרגשתי מותשת רק מזה
שהייתי צריכה להמציא את כל הדבר הזה מחדש"**
(מנהלת בית ספר יסודי)

מורות.ים ומנהלות.ים בתי הספר עושים היום מאמץ עילאי להמציא מחדש מערכת חינוכית שלמה שמתנהלת מרחוק. מושקעות עבודה רבה, יצירתיות, למידת כלים חדשים וחשיבה. אל רוב התלמידים מצליחים להגיע, אולם יש לא מעטים שההיענות שלהם נמוכה - **הם לא משתתפים במפגשי הזום, לא שולחים את המשימות עד לדד-ליין או בכלל, חלקם אולי עושה "ריבוע שחור" ו-mute והולך לעשות משהו אחר.**

בלמידה המתקיימת בבית הספר יש לצוות החינוכי כלים להתמודד עם זה.
בלמידה מהבית הרבה פחות.

כיצד להגדיל את רמת ההשתתפות והמעורבות של התלמידים בלמידה מהבית? // מעבדת למידה מרחוק בפריפריה

סוגיית ההשתתפות והמעורבות בלמידה מהבית מעסיקה את כלל בתי הספר בארץ, כנראה שאפילו בעולם. מסמך זה מציע עקרונות ודרכי פעולה על בסיס הניסיון והלמידה של 15 בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים המשתתפים במעבדת הלמידה מרחוק בפריפריה, ניסיון שנצבר בשלושת השבועות הראשונים ללמידה מרחוק.

מעבדת הלמידה מרחוק בפריפריה הוקמה בשותפות של ג'וינט-אשלים ומשרד החינוך (אגף מו"פ, ניסויים ויוזמות והאגפים לחינוך יסודי ועל יסודי). נכללים בה בתי ספר מדימונה, מגדל העמק, שכונת פסגת זאב בירושלים, בענה, עראבה, עכו, אשקלון, ערערה, שפרעם, פתח תקווה וקריית חיים, שתרמו בנדיבות מהניסיון והתובנות שלהם לצורך הכנת מסמך זה בטווח זמן מאוד קצר. מסמך זה הנו תוצר ראשון של המעבדה, הפועלת בכדי לבחון סוגיות העוסקות בלמידה מרחוק בפריפריה ולהציע עקרונות ופרקטיקות. המעבדה מבקשת להביא את הקול של אוכלוסיות שיש חשש שלא יישמעו בשיח החינוכי ובקבלת ההחלטות.

חשוב לציין שנראה שהבעיות והקשיים המעסיקים את בתי הספר בפריפריה דומים גם לאלו המשרתים אוכלוסיות מחתך סוציו-אקונומי גבוה יותר. עם זאת חלק מאותם קשיים מקבלים צבע ועוצמה אחרים: אילוצי הנגישות למחשב ולאינטרנט גדולים יותר, הלחצים הכלכליים במשפחה לעתים גדולים יותר ועוד. הרעיונות, העקרונות ודרכי הפעולה שהתפתחו בעבודה של בתי ספר אלו בכדי להגדיל את רמות ההשתתפות והמעורבות של התלמידים, נכונים כמובן לבתי ספר מיישובים דומים, אך **תקפים ובעלי ערך לבתי ספר בכל מקום.**

'השתתפות ומעורבות', מה הכוונה?

לצורך מסמך זה ניתן להגדיר באופן כללי שתי "דרגות" של השתתפות ומעורבות:

השתתפות תלמידים המשתתפים בפעילויות הלמידה מהבית של בית הספר באופן "סביר". זוהי הגדרה לא מדויקת, אך "סביר" משמעו שהם משתתפים ברוב המפגשים הסינכרוניים באופן עקבי, מגישים באופן עקבי לפחות חלק מהמשימות שהם מקבלים ונמצאים בקשר עם המורים. דרגה זו ניתנת להערכה ע"י בתי הספר, ובממוצע דיווחו מנהלים ומורים על כ- 70-80% השתתפות.

מעורבות תלמידים שנראה שמעורבים באופן אקטיבי בלמידה, מגישים את רוב המשימות, פעילים במפגשים הסינכרוניים, מחויבים ומשקיעים מאמץ, וניתן לשער שהם מפקינים ערך מהפעילויות המתקיימות. זה שונה מרמת ההשתתפות כיוון שגם תלמידים המשתתפים בפעילויות הלמידה מהבית עשויים לא להיות מעורבים, לא להתעניין במה שמתרחש, לעסוק בדברים אחרים וכו'. את רמת המעורבות היה יותר קשה להעריך.

מסמך זה מתמקד בשתי דרגות אלו. על אף השוני שתואר ביניהן, המסמך מניח שבאופן עקרוני השיפור בשתייהן מתרחש במקביל – ככל שרמת ההשתתפות גדולה יותר כך מספר התלמידים המעורבים גדול יותר. ההצעות במסמך מתייחסות לשיפור שתי דרגות אלו בו זמנית, וגם השימוש במילים "השתתפות" ו"מעורבות" עשוי להיות חליפי.

יש מקום לטעון כי זו לא חייבת להיות מטרה מרכזית, וכן שאחוזי ההשתתפות פחות חשובים מאשר הערך החינוכי (פדגוגי ורגשי-חברתי) הניתן לאלו שכן משתתפים. עם זאת, ההנחה שהנחתה את כתיבת המסמך הנה שרמת ההשתתפות היא בהחלט מדד חיוני המשקף ערכים חשובים לרוב התלמידים, ובמיוחד ביישובי פריפריה ובאוכלוסיות מוחלשות בהן ההשתתפות בלמידה מהבית מציעה בתקופה זו את הפוטנציאל החשוב ביותר עבור התלמידים לחוות תחושת מסגרת ושייכות ולהישאר בתוך תהליך הלמידה והתפתחות של הידע והמיומנויות שלהם.

כ- 20% מהתלמידים אינם משתתפים בפעילויות הלמידה

מרחוק. מדוע? "הבעיה הכי גדולה שלי היא איך להביא את הילדים באמת ללמוד. הצורך שלי הוא לא בעוד כלים. אני מכירה מספיק כלים. המוטיבציה היא הדבר הכי חשוב" (מורה בבית ספר יסודי)

משיחות עם מנהלים ומורים מבתי הספר המשתתפים במעבדה¹ עלו מגוון סיבות אפשריות:

- לבין 2%-10% מהתלמידים אין מחשב ולא נגישות לאינטרנט
- משפחות עם כמה ילדים שיש להם מחשב אחד
- קושי עם התפעול הטכני של מערכות
"גם בין הילדים יש טכנופובים!" (מורה מחטיבת ביניים)
- קשיי ריכוז המועצמים בלמידה מרחוק או ירידת מוטיבציה כתוצאה מקושי לימודי
"לצערי הלמידה מרחוק לא מתאימה לכל אחד. חלק מהתלמידים עם קשיי הריכוז, כיתות האתגר והמב"ר, מאוד קשה להם" (מורה בחטיבת ביניים)
- קשיי התארגנות והצמדות לסדר יום, התעוררות מאוחרת (בעיקר מכתה ו' ומעלה)
- תלמידים שלא רוצים להשתתף בלמידה מהבית או מעבירים את זמנם בפעילות אחרת; קושי בסמכות ההורית
"יש בתים שבהם להורים קשה מול הילדים. היום הפך ללילה, מכשולים בלתי עבירים, תירוצים. זאת היתה המשימה שלי כמחנך" (מחנך בחטיבת ביניים)
- הורים ותלמידים שלא תופסים את הלמידה מרחוק כרצינית
"הקושי לא תמיד מגיע מהתלמידים מהחתך הסוציו-אקונומי הנמוך. יש לנו משפחה מבוססת והאמא אמרה 'הילדים שלי לא יגישו שום מטלה'. אמרתי למורה לאט לאט, להקשיב, נדבר, נסביר. בסוף שני הילדים שלה הגישו" (מנהלת חטיבת ביניים)
- הורים המתקשים להתפנות לתיווך או מעורבות בלמידה של ילדיהם
- הורים שיכולות התיווך והתמיכה שלהם (במובנים הטכניים והלימודיים) נמוכות
- לחץ כלכלי והתמודדות עם גורמי קושי אחרים
"אחת התלמידות שלנו ניסתה לברוח מהבית. היא ניסתה לברוח מהחלון עם חבל מסדינים. אם לא הבנו את זה עד אז זה הפיל אסימון – חייבים להתייחס קודם כל למצב הרגשי" (מנהלת חטיבת ביניים)
"הבנות גם אחראיות על האחים הקטנים שלהם. ההורים לא בבית. אז איך הן יתפנו ללמידה?" (מנהל חטיבת ביניים)
- באופן כללי ניתן לומר שמוטיבציית התלמידים בקרב הכיתות הצעירות (א'-ג') להשתתף בפעילויות הלמידה מהבית היתה גבוהה, אך בעיות הנגישות היו גדולות יותר – לילדים בגילאים אלו אין בד"כ טלפון, קשיי התפעול שלהם את המחשב גדולים יותר, ההסתמכות על עזרת ההורים גדולה יותר.
"כל הילדים, אם היו נותנים להם טלפון, היו שמחים ללמוד. אבל לא כל ההורים מייחסים חשיבות ללמידה מרחוק ובגלל זה לא נותנים לילד את הטלפון" (מנהל בית ספר יסודי)
- בכיתות היותר בוגרות (בעיקר ו'-ט') המצב הוא הפוך: הנגישות בדרך כלל גבוהה יותר אך המוטיבציה להשתתף נמוכה יותר.

1 ניתוח הסיבות מתבסס על הערכת היכרות המורים והמנהלים עם תלמידיהם ומשפחותיהם. במהלך השבוע שלאחר חופשת הפסח מתכננת המעבדה לקיים גם סקר וראיונות עם משפחות ביישובי פריפריה שונים.

ישנם גורמים המאפיינים את התנהלות בתי הספר לפני משבר הקורונה המשפיעים גם על רמת ההשתתפות והמעורבות בתקופה זו. הבולטים שבהם:

- בתי ספר שכבר היו רגילים לעבוד באופן קבוע עם מערכות המציעות איכויות של מערכת ניהול לומדים (LMS) כגון Microsoft teams ו- google classroom, עשו את המעבר יותר בקלות.
- בתי ספר שהיה בהם יותר דגש על תוכניות המפתחות **כישורי לומד עצמאי**, תלמידיהם מתמודדים עם האתגר של הלמידה מהבית בצורה יותר טובה.
- בתי ספר שהפעילו תוכניות מבוססות ושיטתיות של - למידה חברתית רגשית (SEL) הצליחו להיות רלוונטיים לצרכים החברתיים-רגשיים של התלמידים גם בתקופה זו, מה שהוביל גם למוטיבציה גבוהה יותר של התלמידים להשתתף בפעילות המקוונת.

//לצד המיקוד בבעיית ההשתתפות והמעורבות חשוב להצביע גם על פוטנציאל מעורבות חיובי: מורים מדווחים על תלמידים רבים שבבית הספר היו פחות מורגשים ומעורבים, ודווקא בסוגים מסוימים של פעילויות פדגוגיות מרחוק מעורבים הרבה יותר ומביאים את עצמם לידי ביטוי. על המאפיינים של הפעילויות הללו המגדילות מעורבות נרחיב בפרק הבא.

מה ניתן לעשות כדי להעלות את רמת ההשתתפות והמעורבות?

על בסיס הניסיון והלמידה של בתי הספר במעבדה, ניתן להצביע על העקרונות, הרעיונות ודרכי הפעולה הבאים ככאלו שיכולים להוביל לשימור ולהעלאת רמת ההשתתפות והמעורבות של תלמידים בפעילויות הלמידה מהבית, כולל של תלמידים שנעדרו לאורך חלק ניכר מהתקופה בה היא התקיימה עד כה:

<p>דרכי פעולה של ניהול הקשר והתקשורת</p> 	<p>עקרונות פעולה פדגוגיים</p> 	<p>דרכי פעולה טכניות – תשתיות</p>
<ul style="list-style-type: none"> שיחות טלפון ווידאו ביקורי בית המשך ההערכה והעברת מסר של רצינות 	<ul style="list-style-type: none"> שימוש עקבי ומדויק במשוב פדגוגיה "מגייסת" תכנון למידה גמיש בזמן שילוב למידה רגשית- חברתית (SEL) תפיסת עבודה פרואקטיבית מול משפחות 	<ul style="list-style-type: none"> מעקב שיטתי אחר השתתפות חלוקת מחשבים דרכי פעולה חלופיות (וואטספ, חומרים מודפסים)

דרכי פעולה טכניות-תשתיות

מעקב שיטתי אחרי ההשתתפות

"הדבר שהכי קשה לי בתקופה הזו הוא שאין שליטה" (מנהלת בית ספר יסודי)

כאמור, רמת ההשתתפות זיהו יחסית מהר אילו תלמידים פחות משתתפים ויזמו פעולות להכנסתם למעגל הפעילות. חשוב לציין שבתי ספר שהשתמשו בפלטפורמות בעלות מנגנוני בקרה (כגון Microsoft teams, google classroom וכן אופק ועת הדעת) יכלו לעשות זאת בקלות רבה יותר ביחס לבתי ספר שהשתמשו בעיקר במייל או בוואטסאפ.

"המדיניות שלנו שלא מוותרים על אף אחד. כל שיעור וכל משימה רואים מי השתתף ועשה. איתרתי בכיתה שלי קבוצה של 6 תלמידות עם בעיה. יצרנו קשר כדי להבין על מה זה יושב" (מורה בחטיבת ביניים)

חלוקת מחשבים

"אני כל היום עסוקה במיפוי צרכים של משפחות. אנחנו עושים מבצע לגייס מחשבים מכל מי שיכול לתת. רכז התקשוב שלי אפילו התקשר לבזק לצעוק עליהם שלא ינתקו חיבור אינטרנט למשפחה שלא שילמה" (מנהלת בית ספר יסודי)

כשאינן למשפחה כלל מחשב (או מחשב אחד שאחד ההורים עובד עליו או מספר ילדים צריכים להתחלק בו) – יש קושי גדול להשתתף בפעילויות הלמידה מרחוק. אחד הפתרונות לכך הוא חלוקת מחשבים. **בתי ספר רבים הוציאו את מחשביהם אל המשפחות.** במקרים מסוימים התגייסה הרשות המקומית לרכישת או גיוס מחשבים למשפחות, או שהתקיימו יוזמות לתרומת או השאלת מחשבים בעזרת שותפים מהקהילה.

בנוסף, ישנם בתי ספר ורשויות שבהן פועלות תוכניות של "מחשב לכל ילד" או "טאבלט לכל ילד" ובהן לשכבות מסוימות כבר היו מחשבים באופן מלא.

דרכי פעולה חלופיות (וואטסאפ, חומרים מודפסים)

"בכל יום יש לנו 'תורנות וואטסאפ' – יש מורה שזמין בוואטסאפ לקבוצה של כל התלמידים שאין להם מחשב בבית, והוא מגיב לפניות שלהם" (מנהלת בית ספר יסודי)

עם כל המאמצים עדיין נותרים תלמידים ומשפחות בהן בעיית הנגישות למחשב קיימת. במקרים אלו בתי הספר פועלים בכדי להעביר את המשימות בדרכים אחרות – ובעיקר דרך ווטסאפ או חומרים מודפסים. דרך זו מוגבלת מאוד מבחינת היכולת של המורה לתווך ומורכבת מוטיבציונית לתלמידים, אך עדיין קיימת ועובדת. בסקרים שהעבירו בתי הספר **הביעו הורים רבים העדפה לעבודה עם חוברות ודפי עבודה.** הסיבות לכך היו קשורות גם בנגישות למחשב וגם העדפה אמיתית ללמידה בעזרת חומר מודפס ולא דיגיטלי. מעט בתי ספר בלבד יזמו הדפסה והפצה של חומרים כתובים לתלמידים, אך באוכלוסיות עם בעיית נגישות גדולה יותר יש בהחלט מקום לשקול זאת.

"יש לי ארבעה ילדים בגיל בית ספר, מחשב אחד, טלפון אחד ואין לנו חיבור אינטרנט. השיתוף גלישה ממש חלש. קיבלנו טאבלט אבל בלי גלישה זה לא עוזר. בסוף כל הילדים לומדים מהטלפון שלי וזה ממש קשה. בית הספר של הילדים של אחותי שולח להם בתחילת כל שבוע חוברת מודפסת עם כל החומר והתרגול של השבוע. אני גם הייתי רוצה כזה דבר" (מתוך ראיון עם אם)

דרכי פעולה של ניהול הקשר והתקשורת

פנייה טלפונית אל ההורים והתלמידים

"אספנו את כל ההתנגדויות של ההורים והכנו תסריט עם מה לומר לכל התנגדות. אם אין אינטרנט אמרנו להם שיעשו או שגשלו בווטסאפ. הילד לא מקשיב? שידאגו שיעלה לשיחת וידאו איתי ואנחנו נמשיך משם" (מנהלת בית ספר יסודי)

שיחות טלפון התגלו ככלי אפקטיבי בגיוס או החזרת תלמידים למעגל הפעילות. הן מהוות הזדמנות לקשר אישי, מעבירות מסר של אכפתיות ומאפשרות לפתור בעיות. מבנה של שיחה כזו יכול בדרך כלל:
I. בירור של הסיבות והחסמים להשתתפות
II. התערבות המכוונת לפתרון או התמודדות עם החסמים שעלו

אם הקושי היה תפעולי – המורה המתקשרת יכולה לתת הסברים או להפנות לרכזת התקשוב. אם הוא היה מוטיבציוני – ניתן להתאים את המסר בכדי להבהיר את הציפיות.

שיחות עם התלמידים עצמם התגלו כאפקטיביות יותר כשהן היו בוודאו ולא רק טלפונית.

"הרבה לדחוף ואז לשים לב באיזה מצב הבנות. מנסה לקרוא בין השורות ולשים לב למצב של כל בת, כי יכולות ליפול לדיכאון. שואלת עם מי היא בקשר לדעת שלא מסתגרת ולבד. לשים לב מי לא השתתפה בזום ובשיחה ואז שיחה אישית. שידעו שהן חשובות לנו. זה במספרים קטנים, אבל זה קיים. שלא נפספס אף אחד" (מחנכת בחטיבת ביניים)

ביקור בית

תחת הנחיות משרד הבריאות היו בתי ספר שיזמו, באישור, מהלך של ביקור בית של מורות השילוב (אצל התלמידים שהן עובדות עימם) או של גורמי חינוך בלתי פורמלי כגון נאמני "פותרים עתיד", נציגי מתנ"סים ומרכזים קהילתיים ועוד. **הביקור הצליח במיוחד כשהיה קשר בין המחנכת לבין מי שביקר בפועל לפני הביקור:** בירור ראשוני של הבעיה, הצורך והחסם, עדכון מי שביקר בתוכנית הלימודים של הילד וכו'. מהלך הביקור היה דומה להתערבות שתוארה לפני כן בשיחה – הסבר להורים וילדים איך לתפעל את המערכות, לשבת עם הילד על חלק מהמשימות הלימודיות, לשוחח על חשיבות ההשתתפות בלמידה מרחוק ועוד.

המשך ההערכה והעברת מסר של רצינות

בתי ספר (בעיקר חטיבות ביניים) שהודיעו כי בדרך כזו או אחרת שגרת ההערכה נמשכת וצפויים להיות ציונים גם על תקופה זו – הצליחו להעלות את אחוזי ההשתתפות של התלמידים. נקודה זו מופיעה כאן לא כנקודה פדגוגית, אלא כדרך להעברת מסר של רצינות! יש הרבה שאלות פדגוגיות ואתיות לגבי הפעלת הערכה מסכמת כלשהי בתקופה זו, אם בכלל. ייתכן גם השימוש בהערכה לימודית-מסכמת (להבדיל מסוגים אחרים של הערכה) פועל בעיקר על מוטיבציה חיצונית ולא פנימית. אולם המסר בהמשך פעילות הערכה הוא שהמסגרת החינוכית ממשיכה לפעול, רק בדרך אחרת, ויש ציפיות מהתלמידים להמשיך לעשות את מיטבם.

"שמנו דגש בלמידה על המשכיות ושגרה, כולל מבחנים. עברנו למבחנים עם חומר פתוח, מבחני כבוד, ואז מרוויחים גם היבט ערכי" (מנהל חטיבת ביניים)

עקרונות פעולה פדגוגיים

שימוש עקבי ומדויק במשוב

"יש תלמידים שאני רואה איך המשוב המיידי מניע אותם. ממש נותן להם כוחות והם פתאום משקיעים ועושים הכל. ואלו תלמידים שלא תמיד הרגשתי אותם בכיתה. הדבר היפה הוא שגם אני מתחילה לראות אצלם דברים חדשים שלא הכרתי. הקשר שלי איתם התחזק" (מורה בבית ספר יסודי)

משוב היה, הווה ויהיה אחד הכלים החינוכיים החשובים והעוצמתיים ביותר. בימי הלמידה מהבית הוא מקבל משמעות וצורה ייחודיים, הקשורים ישירות למטרת מסמך זה – העלאת רמת ההשתתפות והמעורבות של תלמידים. שלושה סוגים מאפיינים של משוב עלו כבולטים במיוחד:

- **משוב מוקיר מיידי** כמה מילים חמות, סטיקר או אמוטיקון שנשלחים לתלמיד על עצם שליחת משימה.
- **משוב פדגוגי מפורט** משוב מלא ומפורט על משימה שהתלמיד שלח, הכולל התייחסות גם לחוזקות וגם לנקודות הטעונות שיפור, שיינתן לתלמיד כפעמיים בשבוע. מומלץ לנסח את המשוב על פי עקרונות תודעת הצמיחה.
- **משוב הכולל ביטויי קשר ואכפתיות** "ממש שמחתי לראות שהשתתפת", "אני גאה בכך על זה שהצלחת לפתור את המשימה הזו". שילוב גילויי רגש (חיובי, אך גם שלילי בצורות מסוימות) במשוב לתלמיד מחזק את הקשר והמחויבות האישית של התלמיד להשתתפות ומעורבות.

"יש את הבנות היותר שקטות. הייתי צריכה להתקשר ולא ויתרתי לעצמי ודיברתי איתן על כל מה שהגישו וכתבתי להן, והופ – הן התחילו להיפתח. אמרתי לעצמי שאסור לי לוותר על התקשורת עם אף אחת" (מורה בחטיבת ביניים)

פדגוגיה "מגייסת"

בתי ספר ופעילויות הלמידה מהבית נמצאים בתחרות חזקה הרבה יותר על הקשב והזמן של התלמידים בתקופה הנוכחית. היכולת לקיים תהליכי הוראה ולמידה מעניינים, יצירתיים, מערבים וכד' – היא חשובה תמיד, אך המציאות הנוכחית מעצימה את חשיבותה עוד יותר. ייתכן מאוד שסעיף זה מנוסח בצורה כללית מדי. בכדי למקדו נצביע על כמה מאפיינים של דרכי הוראה ולמידה מרחוק שמורים ומנהלים סימנו כבעלות ערך בהעלאת רמת ההשתתפות והמעורבות:

- **יצירת חיבור אישי בלמידה מורה לאנגלית** בדימונה סיפרה שכשלחה את התלמידים (בכתה ד') להביא מהארון בגדים המתאימים לעונות שנה שונות, היא ראתה שהם עשו זאת בהתלהבות ושמחה. במיוחד היא שמחה לגלות שתלמידות שבכתה היו לא מעורבות וגם חלשות יחסית לימודית, השקיעו מאמץ מיוחד ונהנו מהפעילות במיוחד. הפוטנציאל לפרטיות מסוימת במשימות הלמידה מרחוק יחד עם מרכיב של חיבור אישי מאפשר לתלמידים רבים לחשוף צדדים בעולמם ומגביר מוטיבציה ומעורבות.

"בכתה הם לא מוציאות הגה. אני חושבת שהן חוששות כי הן לא בטוחות בעצמן ולא בעניינים, ומפחדות מה שאר הכתה תגיד עליהן. אבל כשביקשתי שישלחו לי סרטון והן ידעו שרק אני אראה אותו זה שחרר אותן" (מורה בבית ספר יסודי)

- **משחקים, חידונים, תחרויות ו"שוברי שגרה"** מורים רבים השקיעו בתקופה זאת הרבה כדי למצוא פעילויות יותר יצירתיות הכוללות מוטיב של הנאה ללמידה. כלים כמו quizlet, naraview, playbuzz, ואחרים יצרו הזדמנות למורים להנגיש תכנים בדרך חווייתית ושונה. מורה אחד (כיתות ח'-ט') צילם לתלמידיו סטנד-אפ וביקש מהם לזהות את פריטי הידע שנכללו במופע.

"נהייתי חצי שחקנית. אני צריכה לחשוב איך לעניין את הכיתה. אני משתמשת בכל מה שלמדתי – סרטונים, מצגות, משחקים" (מורה בחטיבת ביניים)

- **התאמה אישית של תכנים ומשימות** בשגרת בית הספר הרגילה יש להתאמת משימות לפי רמות מחיר חברתי לא פשוט ופגיעה פוטנציאלית בדימוי עצמי, והיא גם תובענית ממורים שצריכים להכין

חומרים שונים לתלמידים שונים. בזמן הלמידה מרחוק קשיים אלו מצטמצמים מאוד: **ניתן לארגן את הלמידה כך שהרבה ממנה מתרחש באופן פרטי**, להתאים לתלמידים משימות לא קשות מדי ולא קלות מדי (ואף במגוון דרכים) וצוות בית הספר יכול להתארגן כדי לפתח את תכני הלימוד בצורה רוחבית ולא כיתה-כיתה, ובכך לחסוך את המאמץ מכל מורה. **ההתאמה האישית והצעת המגוון והבחירה יכולים לקדם ליותר תלמידים חוויות הצלחה ולהעלות את תחושת המסוגלות המוטיבציה.**

"יש תלמידים שצריכים את השיחות זום הקטנות, עם עד 6 ילדים. הם פשוט לא מסתדרים עם הרעש של הקבוצה הגדולה וחייבים את תשומת הלב שאי אפשר לתת במפגש הכללי" (מורה בבית ספר יסודי)
"אנחנו מתעדפים את נושאי הלימוד ושמים קודם את הקלים יותר כדי לבנות אצל התלמידים תחושת מסוגלות. אם יהיה להם קשה הם יהיו מתוסכלים ויפסיקו, ואנחנו לא נהיה שם כדי לעזור ולהחזיר אותם" (מנהל בית ספר יסודי)

כל אחד ממאפיינים אלו יכול היה להיות נקודה בפני עצמה ואף יותר מזה. הם מתוארים כאן בתמציתיות יחסית בכדי לשמור על רוחב היריעה והנגישות של המסמך. **חשיבותם היא גם מעבר לאילוצים של תקופה זו.**

■ תכנון למידה גמיש בזמן

"קבעתי שיחת זום עם הילדים לשעה 8:05. נכנסתי, ואף אחד לא בא" (מורה בבית ספר יסודי)

תכנון יחידות למידה שיש בהן איזון נכון בין מרכיבים סינכרוניים וא-סינכרוניים, והמאפשרים לתלמידים להשלים אותן בזמנים הנוחים להם, הוא חיוני מכמה סיבות: מאפשר למשפחות לווסת את זמן המחשב בין הילדים; מאפשר לילדים המתקשים לקום מוקדם לבצע את המשימות מאוחר יותר; מאפשר לילדים לבחור על מה לעבוד מתי. ערכים אלו יוצרים איזון בין מסגרת לגמישות בדרך שמגדילה את ההשתתפות והמעורבות.

מודל שהוצע והופעל ע"י מורים רבים ומדגים עיקרון זה בנוי כך:

- I. שלב התנעה של יחידת הלמידה (מכונה לעתים "הקנייה") – מורכב מסרטון, שיעור סינכרוני, טקסט וכו'.
- II. הפנייה לתרגול בספר, בתרגילים שנשלחים לתלמידים, במשימות על אתרים (כגון אופק, עת הדעת).
- III. בקרה ותמיכה של המורה בתרגול – בד"כ בזמנים מוגדרים. המורה יכולה ליזום התערבות מול תלמידים או לחכות שיפנו אליה.
- IV. הגשה – בד"כ תוגדר בשעת יעד.
- V. משוב ולא סיכום.

"כתבנו דד-ליין להגשה. חלק הגישו וחלק לא. אחר כך תלמידים התחילו לשלוח לי את המשימות אחרי הדד-ליין. התלבטתי עם המנהלת אם לומר שזה מאוחר מדי או לתת משוב בכל זאת. החלטנו לתת משוב. זה באמת פורץ קצת את הגבולות של הזמן אבל יותר חשוב לי שהם השקיעו ועשו" (מורה בבית ספר יסודי)
"יש תלמידים שבכלל לא ראיתי אותם בזום, ואז פתאום קיבלתי מהם את המשימות בווטסאפ" (מורה בבית ספר יסודי)

■ שילוב למידה חברתית-רגשית (SEL)

בתי ספר רבים הגדירו את הקשר, תחושת המסגרת והשייכות, **טיפוח החוסן והתמיכה הרגשית כאחת המטרות החשובות ביותר בתקופה זו, אם לא החשובה ביותר**. עם זאת, מעטים בתי הספר שהפעילו תוכנית מסודרת ומוכוונת מטרות של למידה חברתית-רגשית מפורשת.

למידה חברתית-רגשית מפורשת מכוונת ללמידה של שפה, כלים ומערכת מושגים המסייעים לאדם בתקשורת התוך-אישית והבין-אישית. בתי ספר שהפעילו תוכנית שכזו לפני משבר הקורונה הצליחו להשתמש בה במהלך התקופה, לתת לתלמידיהם ערך רגשי והתקשורת בין המורים לתלמידים היתה מאוד משמעותית. לדוגמה: חטיבת ביניים בעכו המפעילה באופן קבוע תוכנית אימון אישי וקבוצתי לתלמידי כיתות

ז'ח'. אחת ההשלכות של תכניות אלו היא בחיזוק הקשר והערך שהתלמידים מקבלים מבית הספר, ובעקבות כך גם ברמת השתתפות ומעורבות גבוהה.

■ תפיסת עבודה פרואקטיבית ביחס להורים ולמשפחות

"מצאנו את עצמנו נותנים יותר תמיכה להורים מאשר עובדים עם הילדים. מלא שיחות טלפון מהורים. זה היה מוגזם. ולחלק מהאנשים אין גבולות, מתקשרים בשעות מאוחרות, מרימים קול" (מנהלת בית ספר יסודי)

חלק מבתי ספר שהצליחו להעלות משמעותית את אחוזי ההשתתפות והמעורבות לאורך שלושת השבועות שלפני פסח עשו זאת באמצעות שינוי האופן בו פעלו מול ההורים. הנטייה הראשונית של בתי ספר לרוב היא להגיב אל ההורים (אל הביקורת או הצרכים שהם מעלים). דרך חלופית היא לגבש תפיסת עבודה יוזמת מול ההורים. פרקטיקות שיכולות להיכלל בעיקרון זה:

■ **סקרים** – פרקטיקה רווחת שכמעט כל בתי הספר השתמשו בה היתה לשאול את ההורים לדעתם, לבקש משוב ולהשתמש בזה להחלטות על דרכי פעולה (כגון מינון המשימות וערוצי התקשורת המרכזיים).

■ **טיפול הנהגת ההורים ו"רשת הורים"** – אחד מבתי הספר העלה משמעותית את רמת ההשתתפות לאחר שהחל ליצור מפגשי זום קבועים עם הנהגת ההורים, להתייעץ עימם בסוגיות מרכזיות לגבי פעילות בית הספר ולהיעזר בהם בהעברת מסרים לכלל ההורים. בבית ספר אחר גילו כי להשכלת ועמדות האימהות כלפי חשיבות החינוך יש השפעה חזקה מאוד על מעורבות ילדיהם, והעלו רעיון ליצור "רשת אמהות" שבמסגרתה אמהות יותר מעורבות ידברו ויגייסו את מחויבותן של אימהות נוספות.

■ **הורים כאוכלוסיית יעד להסברה וללמידה** – באחד מבתי הספר הצליחו להגדיל את רמת ההשתתפות לאחר שהחלו להכין להורים חומרים ותכנים על הקורונה, על הנחיות משרד הבריאות ועל הנחיות הלמידה מרחוק ותפקידה. זו דוגמה אחת, אך חשיבה על ההורים כלומדים יכולה להוביל יוזמות חיוביות נוספות (מתוך מודעות לגבולות שונים הקשורים בכך).

"בהתחלה הקשר עם ההורים היה מאוד קשה. אמרו לנו 'לא רוצים כלום, עזבו אותנו'. ואז הרכז תקשוב שלנו, שהוא משכמו ומעלה, הכין סרטונים שבהם הוא הסביר בצורה מאוד פשוטה איך להיכנס לקלאסרום, איפה למצוא את המשימות. ומאותה נקודה ההשתתפות עלתה. אני חושבת שההורים היו צריכים את העזרה הזאת ולא ידעו" (מנהלת בית ספר יסודי)

■ **טיפול ההורים כמתווכים או שותפי למידה פוטנציאליים** – נקודה רגישה ומעוררת מחלוקת: האם בית הספר צריך להתייחס אל ההורים כשותפים באתגר הלמידה בתקופה זו? עד לאיזו מידה? האם זה לא עלול להוביל לעוד פערים? זו אכן שאלה סבוכה, אך בכל מקרה ברור לבתי הספר שתפקיד ההורים כיום, בכל מקרה, משמעותי יותר – החל מהצבת גבולות והנעת ילדיהם ללמידה ועד מעורבות אקטיבית בלמידה. מנהלי בתי ספר יכולים לבחון האם לטפח את ההורים כשותפי למידה ולא מתווכים (באמצעות סרטונים, חומרים וכו'), או שזה לא מתאים לקהילה בה הם פועלים.

"בשבוע הבא אני מתכננת לעשות שיחת זום עם ההורים של הכתה ולעשות שם סדנה קצרה על סדר יום. הם שם עם הילדים ואני לא" (מורה לכיתות צעירות בבית ספר יסודי)

■ **פיתוח פעילויות מתוך ראייה משפחתית** – בקשה מהתלמידים לראיין את הוריהם או בני משפחה אחרים; פעילויות המערבות את כל המשפחה (לדוג': תחרות מיחזור משפחתית, הכנת מפה המתארת את המקומות ממנה הגיעה המשפחה; הצעת שאלות לדין משפחתי; ועוד).

סיכום

לסיכום, חשוב לומר כמה מילים של צניעות. סביר להניח שגם בהשקעה רבה ובהפעלת מרבית דרכי הפעולה שהוצעו פה רמת ההשתתפות של התלמידים בפעילויות הלמידה מהבית של בית הספר תעלה במידה מסוימת ולא תגיע ל-100% באופן קבוע. לתקופה זו ואילווציה יש כמה חסרונות ברורים שכנראה שיש לקבל ולהשלים עימם: ההתקדמות בידע ובמיומנויות לא תהיה זהה לזו המתקיימת בבית הספר "הפיזי"; פערים לימודיים כנראה כן ייווצרו, הן ביחס לתוכנית הלימודים והן בין התלמידים; תלמידים עם קשיים שצריכים את ההדרכה הקרובה, החיבוק, הצבת הגבול, גילוי האמפתיה של איש חינוך רגיש ומוכשר – יהיה להם קשה ויהיה קשה להגיע אליהם במובן העמוק של המילה.

אך לאנשי החינוך יש תפקיד במציאות הזו, וזהו תפקיד חשוב שאין מישהו אחר שיעשה אותו. בכל הימים אנשי החינוך עושים הכול כדי להגיע אל כל ילד ולתת לו את מה שאפשר לתת. המציאות הנוכחית לא "משחררת" מאתגר זה, ואף מעצימה את הצורך בקשב, רגישות ותמיכה בכל התלמידים.

